

LES ROQUES I ROCS SOTAIGUATS DELS PESCAIRES DE COTLLIURE

Joan Lluís VALLS

Dins l'esperit dels pescaires cotlliurencs, els rocs sotaiguats són rocs destacats del roquer, aquesta part penyosa solidària de la costa. Aqueixos rocs, uns vuitanta-dos, pertanyen a les tres prohomenies veïnes, la del Barcarès, la de Cotlliure, la de Banyuls respectivament anomenades pels pescaires cotlliurencs les Mars del Barcarès, les Nostres Mars, les Mars de Banyuls.

Cada un d'aqueixos 82 rocs focalitza una suma de sabers i de “saber-fer” heretats dels *vells*, modificats, enriquits, a vegades perduts, per les generacions successives.

Percepció del roc

Segons les pesques practicades, el roc pot ser percebut de maneres contradictòries. Positiu per als roqueters que hi calen xarxes, nanses i palangres, el roc és un lloc econòmic, un jaciment més o menys permanent de peixos i de crustacis.

Negatiu per als *sardaires*¹ i els *boarrers*,² el roc apareix com un obstacle a *parar*³ per no enrocar o esguerrar l'ormeig.

De tots els pescaires, els roqueters són els que tenen la coneixença més íntima del roc, deguda a la repetició de les mateixes tècniques als mateixos rodals. Els ormeigs utilitzats⁴ mediatitzen força el contacte amb l'*acaleig* o calador. Aquesta intimitat permanent amb el roc ha generat una relació a la vegada afectiva i possessiva: els roqueters cotlliurencs, parlant dels rocs inclosos dins “les nostres mars”, diuen també “els nostres rocs”. Els altres són més prosaicament anomenats “rocs de les mars del Barcarès o de Banyuls”, o, quan són força mar endins i exteriors a les tres prohomenies, “rocs de fora”. Aqueixos generalment no tenen cap valor qualitatiu; com que són massa lluny, s'hi va poc, se'ls utilitza poc i, de fet, són percebuts com a poc coneguts i neutres.

Les característiques del roc

Les característiques del roc són diverses, complementàries i més o menys pertinents per a l'actor que és el pescaire.

Presència física al fons de la mar i no visible des de la barca, el roc posseeix algunes particularitats que constitueixen la seua identitat:

Un nom: *l'aspre de Cotlliure*.

Una natura: conjunt de tres rocs estrets i petits.

Una distància respecte a la superfície: 24 brases grasses.

Unes senyes per localitzar-lo: Elna pels Penjants / Biarra per l'Esquena de Burro.

Tipologia dels rocs

Ara bé, els accidents submarins no pertanyen tots a la mateixa categoria, encara que siguin igualment explotats pels pescaires. Si el material geològic és comú per a tots aquests accidents sotaiguats, hi ha algunes diferències morfològiques que els pescaires saben fer.

Un **roc** és un conjunt bastant unitari que sobresurt del fons de la mar, de dimensió prou important. Si n'hi ha de força petits com *el roc de la Tet*, i que porten malgrat això el títol de *roc*, és per la situació marginal que tenen a prop de la vora i a més en un espai on domina la sorra.

Un **aspre** designa també una mena de roc que hauria de ser accidentat si hom se refereix al seu nom, que els pescaires no saben interpretar; repeteixen *les paraules dels vells* que consideraven un aspre com un roc i prou.

Una **llosa** és una roca planera de poca dimensió, sovint considerada com un rodal prou perillós per a xarxes i palangres.

Un **clapissar** o **claper** és un conjunt de rocs de dimensions diverses; els més petits són com el puny, d'altres poden pesar fins a 30 o 40 quilos.

Una **tinguda** no representa cap tipus morfològic de roc sinó la capacitat negativa de qualsevol obstacle del fons de produir danys als ormeigs. Tant pot ser un clapissar, com una part d'un roc complex. Sovint el terme de *tinguda* és emprat pels sardaires: per a ells es tracta d'un clapissar on se crien bitotxos, ermitans, crespelli, arbres de mar on se poden "esgantar" i fins i tot esguerrar peces de sardinal.

Construcció de la identitat del roc

Font econòmica, el roc necessita i ha necessitat de sempre relacions culturals i tècniques amb l'home. Relacions imposades per la lògica nodrissera i els actes de predicació adaptats al peix, a l'estat de la mar, a la força del corrent i sobretot a la morfologia del roc.

Una vegada coneguda la presència d'un roc, sigui per transmissió oral, sigui per pur atzar, el primer acte mental consisteix a memoritzar el lloc per a poder tornar a trobar-lo: es tracta de fixar una cosa invisible al mig de l'espai informal de la mar.

Aquí té les seues arrels l'acte fundador del roc: heretat o inventat, el nom donat al roc no és suficient per identificar-lo, localitzar-lo. És un suport semàntic insuficient però necessari on s'emporten els elements pertinents dels quals el roc treu la seua realitat física, la seua situació espacial precisa: les senyes.

El principi, senzill, consisteix, des de la barca, a fer reunir-se dues ratlles passant, cada una, per dos llocs identificats del paisatge terrestre. És a la intersecció d'aqueixes ratlles que se troba el roc, a fons. Així, un roc sotaiguat, invisible, treu la identitat més de les senyes que del seu nom propi. Són les senyes que fan el roc; són elles que permeten al pescaire de tornar a descobrir-lo, inventar-lo. Històricament i cronològicament, l'assignació espacial del roc dins l'espai informal de la mar precedeix el seu bateig. Una vegada localitzat, dotat de referències geomètriques, pescaner o no, el roc, senzill obstacle natural, es transforma en espai cultural en sentit ampli, un lloc d'exercicis, d'actes tècnics mentals i gestuals.

La lliçó dels rocs

Per al pescaire, navegar, alinear les senyes, seguir "l'ima"⁵ del roc, "parar unes tingudes", "llivar"⁶... són actes quotidians. És feina i prou. El pescaire fa funcionar les dades que té memoritzades, treballa amb la mar, amb el medi, mentre nosaltres, que treballen sobre la mateixa mar i el mateix medi, ho fem amb una visió diferent perquè no tenim les mateixes condicions de coneixement que el pescaire.

Els sabers, el pescaire els treu dels "saber-fer"; són actes tècnics lligats a la pesca, van nodrint i mantenint la coneixença del medi marítim.

L'investigador no té aquest mitjà de coneixement de l'espai perquè no té les capacitats i competències tècniques que estableixen la comunicació entre l'actor i el medi; accedeix als sabers del pescaire per la narració de l'actor mateix amb totes les incomprendensions que hi pot haver d'una banda i de l'altra.

Els noms dels rocs i llur formulació

Són pocs els noms de rocs de creació recent, la majoria és heretada dels *vells* per transmissió oral, al lloc de pesca, a l'acaleig⁷ mateix.

Cada nom de roc és una creació lingüística popular que té per finalitat d'informar l'espai i de diferenciar-ne els elements.

Els criteris de la construcció dels noms de rocs respecten sempre el principi d'originalitat, el caràcter únic de "l'objecte". No hi ha d'haver mai confusió entre dos noms. L'estudi del corpus aplegat durant les entrevistes amb pescaires demostra que els creadors, i al mateix temps utilitzadors, d'aqueixos noms han tingut una veritable estratègia lingüística.

A) Aspectes morfològics dels noms.

La comparació dels noms tradueix la coexistència de similituds i de diferències.

1) Noms d'un sol element.

Trenta-quatre noms es componen d'un sol terme amb o sense article: *el Penyasco, el Pou, el Marrà, el Roqueró, el Cossol, Taité, Tavac...*

2) *Noms compostos de dos elements: la diferenciació es situa a dos nivells.*

a) Al nivell del denominatiu, que té un valor com de radical:

Roc de l'Àpit.

Roca de Sant Salvador.

Llosa de Peirafita.

Aspre de Banyuls.

Tingudes d'en Tomàs.

b) Al nivell del determinatiu en cas de denominatiu idèntic.

Com que molts noms tenen en comú o *roc*, o *roca*, o *llosa*, o *aspre*, o *tingudes*, ha calgut bandejar el risc de confusió per l'ús d'un segon element de paper diacrític.

Roc de Sant Cebrià.

Roc d'en Verdú.

Llosa de Peirafita.

Llosa de Sant Elm.

Aspre de Banyuls.

Aspre dels Joncs.

Tingudes d'en Tomàs.

Tingudes del Puig.

3) *Problema del determinant.*

La nomenclatura dels noms dels rocs revela diferents tractaments del nom segons la utilització de l'article.

a) A més de les solucions fins ara adoptades, el principi de diversitat, sense mòbil de diferenciació, pot expressar-se també amb la presència o l'absència de l'article definit.

El Carbonar, el Corallar, l'Escarpat s'oposen d'una cert manera a les formes sense article com *Font Andrau, Taité, Tavac*.

b) Dins la categoria dels noms construïts amb l'article, alguns, una minoria utilitzen a més del singular el plural: *els Cerveres, els Llaurers, els Guinyaus, els Brills, els Corberes*.

L'aspecte morfològic tradueix, per l'ús de la forma del plural, realitats totalment diferents:

Els Cerveres expressa la presència de tres rocs a tocar l'un de l'altre.

Els Brills resumeix sota el plural els tres punts de la muntanya del Brill que serveixen de senyes per a aquest roc.

Els Llaurers fan referència a un clapissar, és a dir, a un conjunt, en un mateix espai, de rocs i roques de petita dimensió.

Els plurals de *Guinyaus* i *Corberes*⁸ queden de moment sense justificació de la part dels pescaires.

c) D'altres rocs recorren a una identitat expressada tant en el singular com en el plural:

El Mitllaret i els Mitllarets.

El Roc de Canet i els Rocs de Canet.

El Cervera de terra i els Cerveres de terra.

A vegades el roc és percebut com una entitat, a vegades com una pluralitat geològica.

d) Noms sense article.

Pocs noms van sense article tant en singular com en plural.

Pic de Llengant, Font Andrau, Taité, Tavec, Puigs Closos, Torre per Torre són sempre enunciat sense article.

e) Veïns d'aquests noms, alguns altres utilitzen o no l'article definit segons els costums lingüístics del locutor:

Tarteüll o el Tarteüll.

Sant Ferriol o el Sant Ferriol.

Sant Cristòfol o el Sant Cristòfol.

f) Consideracions sobre la utilització de l'article dins el nom del roc.

Si fem l'anàlisi exhaustiva dels usos lingüístics dels pescaires per anomenar un roc, podem dir que la majoria dels noms van introduïts amb l'article definit masculí singular, i a vegades amb l'article en plural. La raó n'és complexa.

Primer, força noms integren el terme *roc* com a base del grup nominal (*el roc de Tarteüll, del Brill*); després, el concepte de *roc* és tan present en l'esperit del pescaire que acaba imposant el seu gènere masculí al nom un cop feta l'el·lipsi del terme *roc* (*el Tarteüll, el Brill*). A més, la majoria dels noms de rocs és tret d'una de les senyes que correspon a un rodal amb nom masculí (*el Penyasco, el Parapluja, l'Aspre, el Rafart...*).

B) Aspecte semàntic dels noms.

1) *Origen dels noms: noms propis i noms compartits.*

a) Noms propis senzills del roc. Com que són noms que no figuren en cap senya, se pot pensar, malgrat un risc d'error, que pertanyen al roc i que van lligats amb la seua descoberta. Són creacions originals que proven de retre compte al mateix temps de la realitat del roc sota una forma prou explícita, informativa i metafòrica.

El Burro, el Cossol, el Cementiri, el Verdet, el Tascó, el Cairó.

b) Noms que resulten de la transferència del nom d'una senya al roc.

- Noms manllevats d'una senya d'amunt: *el Tarteüll, el Parapluja, Puig Mosquit, la Capella, l'Escarpat.*

- Noms manllevats de dues senyes d'amunt: n'hi ha pas cap.

- Noms manllevats d'una senya d'avall: *el Penyasco, el Rafart, Pic de Llengant, el Convent, Santa Anna, el Brill*.
- Noms manllevats de dues senyes d'avall: la denominació més original, el roc dit *Torre per Torre*, encara que posi en contacte dos noms sense cap especificitat, és més pertinent que si s'hagués triat per al roc el nom d'una de les dues torres, Sant Elm o Querroig, car les dues torres figuren més d'un cop com a senyes d'altres rocs. El mateix raonament val per al roc de *Puigs Closos*.
- Nom manllevat de tres senyes d'avall: *els Brills*.
- Noms que podrien resultar d'una antiga senya en desús i ara desconeguda: el *Trapedor* (existeix una *caserna dels Trapedors*). *Els Corberes* (roc que hauria pogut tenir en el passat les senyes a les Corberes). *Sant Cristòfol* (segurament antiga capella o oratori).

La tria del nom obeeix a un principi d'exclusivitat; la senya que dona el nom és sempre la menys utilitzada dins l'absolut. El criteri sempre observat reflecteix una actitud constant fundada sobre la voluntat de rebutjar l'amfibologia, la confusió, la imprecisió. Cada nom de roc ha de ser únic, original.

c) De la senya al roc o del roc a la senya?

Els rocs que treuen el nom d'una de les senyes són bastant nombrosos; una sola excepció que ret compte d'un mecanisme contrari: *el Pou*, un roc, ha donat el seu nom a un dels puigs del paisatge que li serveixen de senya, el puig del Pou, de manera que alguns pescaires que no coneixen gaire la muntanya on prenen les senyes anomenen així el puig Aranyó, nom propi d'un cim de l'Albera.

Tanmateix, aquest fenomen no és tan generalitzat com ho semblaria d'entrada donat el desconeixement que solen tenir els pescaires de la muntanya. Però aquest, a priori, no resisteix a l'anàlisi dels processos d'atribució dels noms. Hem pogut verificar que un munt de rocs integraven realment el nom veritable d'un punt del medi visible des de la mar; aqueixos topònims manllevats al paisatge i principalment a les muntanyes (Albera, Canigó, muntanyes de Ceret, Corberes...) fan referència a "objectes" destacats dels seus voltants i de natures diverses:

- Un element natural geològic: *el Puig, el Coll, Puig Mosquit, Biarra, els Brills...*
- Un element vegetal d'expressió metafòrica: *el Parapluja*.⁹
- Un edifici religiós: *Sant Cristòfol, Sant Ferriol, Santa Magdalena, Santa Anna, el Convent*.
- Un edifici civil: *la casa d'en Verdú, el mas d'en Reig, la casa punxeruda*.

Podem, doncs, afirmar que el mecanisme d'atribució dels noms dins aquest cas precís, i per a una categoria precisa, s'ha fet de la senya al roc i no a la inversa. Cosa lògica, si pensem que per a establir la situació espacial del roc són necessaris elements ja coneguts i identificats que li preexisteixen.

Conclusió

Cada roc que té per nom un nom de senya manleva sempre la senya més llunyana d'avall o d'amunt, que treu d'aquesta situació espacial un caràcter d'originalitat.

Aquest caràcter, a més, juga un paper diacrític entre els diferents rocs que se podrien confondre. Com que molts de rocs tenen en comú les senyes del primer pla (Elna, Argelers, Canet, Sant Elm, Biarra...), el pescaire ha triat, doncs, com a nom del roc, la senya del segon pla, la menys utilitzada i, de fet, la senya més pertinent.

2) *Els missatges del roc.*

Prendrem en compte els rocs que porten noms propis, que no resulten de la transferència d'un topònim terrestre preexistent utilitzat com a senya.

a) Nom propi de sentit transparent. Aquesta categoria aplega noms d'expressió i contingut semàntic diferents.

- El caràcter geològic: l'expressa el denominatiu o primer element de tots els noms compostos que fan intervenir els termes *roc*, *roca*, *aspre*, *llosa*, *claper*, *mot*, *mota*, com *el roc de l'Àpit*, *la llosa de Peirafita*, *els mots de Tavac*...

Un sol nom senzill dins la seua formulació, *el Corallar*, tradueix l'existència d'un rodal on se cria corall.

- L'aspecte qualitatiu de valor negatiu passa per la denominació de *tinguda* o *tingudes*. És el fet dels sardaires que designaven així obstacles perillosos per a les peces del sardinal.

- L'aspecte perillós del roc pot ser traduït en alguns casos amb metàfores: *les Ruïnes*, *el Cementeri* i potser *el Tascó*. El sentit, prou clar, remet a una representació força negativa sense aclarir la natura geològica o física de l'obstacle, generalment roc o clapissar.

- La metàfora pot ser utilitzada per expressar aspectes físics del roc: *el Cossol*, *el Cairó*, *el Pou*, potser *el Verdet*, fan referència a la implantació, a la dimensió, a la fondària i al color.

b) El determinatiu dels noms compostos: dins el marc dels noms compostos, el determinatiu, a més del seu paper diacrític, té diverses funcions semàntiques de tipus informatiu. De cara a noms senzills com *el Penyasco*, *els Brills*, *el Cossol*..., els noms compostos ofereixen una càrrega semàntica més o menys informativa.

- Determinatius de lloc: *els rocs de Canet*, *de Sant Cebrià*, *del Barcarès*,¹⁰ *de la Tet*,¹¹ *la llosa de Peirafita*,¹² *de Biarra*,¹³ *el claper de Rederis*,¹⁴ *els mots de Tavac*¹⁵ completen llur natura física d'un referent espacial ja ben identificat.

- Determinatius antroponímics: combinen noms i sobrenoms que enriqueixen el roc de nocions diferents:

—Noció espacial: *la llosa d'en Reig* per *la llosa del mas d'en Reig*. *El roc d'en Verdú* per *el roc de la casa d'en Verdú*. *El roc d'en Caramany* per *el roc de la sureda d'en Caramany*.

El determinatiu no s'aplica mai al roc sinó a l'objecte que fa de senya. L'antroponim designa el propietari del mas, de la casa, de la sureda.

—Noció de propietat treta del costum que un pescaire tenia d'anar a pescar al mateix roc o potser de la descoberta del roc per un pescaire.

El roc d'en Vidal, d'en Farró, les motes d'en Roar fan referència a patrònims mentre el roc d'en Taronja, de la Mort, del Cabrit, de l'Àpit, d'en Baratina fan referència a sobrenoms.

Les tingudes d'en Tomàs fan sense cap dubte al·lusió a un rodal perillós on un cert Tomàs, pescaire, havia esguerrat xarxes.

- c) El temps i els rocs. Com els monuments materials, els noms pateixen de l'usura del temps i alguns d'ells no tenen cap més sentit per als pescaires d'ara.

El roc del Mirall n'és un exemple; si el sentit de mirall és comprès per ell-mateix, els actors no entenen la relació que entreté el determinatiu amb el roc. Taité, Tavac, el Marrà, els Mitllarets, la Monja, l'Esparella apareixen sovint buits de sentit; o si tenen un sentit, el pescaire és incapaç de dir-ne la referència específica al roc.

- d) Els rocs i els locutors. Un mateix roc pot tenir dos i fins a tres noms sovint coneguts de tots els pescaires. *El Tarteüll, la punta de Terra. El roc de Terra, la punta de Terra de Canet. El roc de Sant Llorenç, el roc del Barcarès. La llosa de Peirafita, la roca o llosa de Sant Salvador. Les lloses de Sant Elm, les lloses de Biarra. El Tascó, l'aspre del Tascó, l'aspre del Gascó. El roc de Terra, el Roqueró, el roc del Bordígol.*

La formulació utilitzada canvia segons condicions diverses: la situació de comunicació entre els diferents locutors i els costums lingüístics de cada pescaire, que recorre a la forma cultural que pertany al seu viscut històric.

Conclusió

Els rocs sotaiguats que formen part del món natural visible i invisible dels roqueters cotlliurencs constitueixen un formidable patrimoni cultural encara inscrit en la memòria dels pocs pescaires que resten. El discurs d'aquests actors de la pesca amb palangres, nanses o xarxes traspua el lligam estret que uneix l'home al roc.

Una relació densa, vinguda del menester de conèixer, de la pràctica d'actes tècnics, d'un saber-fer, que desemboca sobre una suma de sabers referents al món on se mouen els pescaires.

Palangraires o nansaires repeteixen les mateixes actituds: descobrir, identificar, informar l'espai... La riquesa de les denominacions evidencia tota una estratègia de la coneixença i de la memorització del saber.

Malgrat la seua realitat primera geològica, el roc carregat de sentits i valors afeigits apareix en aquest context com un fet exclusivament humà: resulta d'una relació interessada entre la font nodrissera i el pescaire.

Anomenar un roc, un clapissar, una tinguda, un aspre, o encara una llosa, és, fet i fet, una resposta existencial de l'home a la por de l'informe, del desconegut, una manera, doncs, de dominar el món, de domesticar l'espai esdevingut familiar.

ELS ROCS I LLURS SENYES

ELS ROCS DE CANET

- a) EL ROC DE TARTEHULL, EL TARTEÜLL, LA PUNTA DE FORA
Senyes d'amunt: el Campanar de Canet per Tarteull.
Senyes d'avall: fanal de Biarra per les Vurrugues de la muntinya del Puig.
Vurruga per Vurruga.
Un casot roig de la platja pel Castell de Canet.
- b) ELS BRILLS
Senyes d'amunt: una casa carrada de baix del casino de Canet pel campanar de Canet.
Senyes d'avall: el Fanal Pitit pels Brills.
- c) EL CEMENTERI
Senyes d'amunt: (el campanar de) Canet per mitja Planura fins a 3/4 de Planura.
Senyes d'avall: Sant Elm pel Rafart.
- d) EL ROC DE PUIGS CLOSOS
Senyes d'amunt: la Galera pel Campanar de Canet fins a la Collada.
Senyes d'avall: Puigs closos.
- e) EL ROC DE TERRA, LA PUNTA DE TERRA DE CANET
Senyes d'amunt: el peu de la Galera pel campanar de Canet.
Senyes d'avall: Puigs closos / Sant Elm per mitja Planura.

ELS ROCS DE SANT CEBRIÀ O LA PUNTA DE TERRA

- a) EL TASCÓ, L'ASPRE DEL TASCÓ, L'ASPRE DEL GASCÓ
Senyes d'amunt: Elna pels Penjants.
Senyes d'avall: Sant Elm pel Penyasco a terrejar i a forejar.
Senyes de nit: Elna per l'Arbreria del Mas dels Capellans.
- b) EL PENYASCO
Senyes d'amunt: comença Elna pel Mas dels Capellans, per tota l'Arbreria del Mas dels Capellans, segueix el Roc del Penyasco fins al d'amunt del darrer Puig de Canigó.
Senyes d'avall: Sant Elm pel Penyasco.
- c) ROC DE TORRE PER TORRE
Senyes d'amunt: Elna d'amunt del primer puig de Canigó.
Senyes d'avall: Cap Roig (Querroig) per Sant Elm.
- d) PIC DE LLENGANT
Senyes d'amunt: Elna d'amunt del primer puig de Canigó fins a mig Canigó.
Senyes d'avall: Sant Elm per pic de Llangant.